

Skript

HISTORISCH TIJDSCHRIFT

Artikel: Curatorial practices en het vrouwelijk perspectief

Auteur: Tamar van Riessen

Verschenen in *Skript Historisch Tijdschrift*, jaargang 45.3, 49-51.

© 2023 Stichting Skript Historisch Tijdschrift, Amsterdam

ISSN 0165-7518

Skript Historisch Tijdschrift is een wetenschappelijk blad dat viermaal per jaar verschijnt. De redactie, bestaande uit studenten en pas afgestudeerden, wil bijdragen aan actuele historische debatten, en biedt getalenteerde studenten de kans om hun werk aan een breder publiek te presenteren.

OPINIESTUK

Curatorial practices en het vrouwelijk perspectief

Tamar van Riessen

Op 8 maart 2021 maakte het Rijksmuseum bekend dat er voor het eerst in de Eregerij drie schilderijen hingen van vrouwelijke schilders; respectievelijk *De Serenade* (1629) van Judith Leyster (1609-1660), het *Memorieportret van Moses ter Borch* (1668) door Gesina ter Borch (1631-1690) en het *Stilleven met bloemen in een glazen vaas* (ca. 1690 - ca. 1720) van Rachel Ruysch (1664-1750). Op dezelfde dag werd het allereerste symposium over vrouwen in de kunstgeschiedenis en museale sector georganiseerd door Jenny Reynaerts (Voorzitter *Vrouwen in het Rijksmuseum* en Senior Conservator negentiende-eeuwse Schilderkunst bij het Rijksmuseum). Ik herinner mij de gebeurtenissen nog goed, want ik was net twee maanden in dienst als conservator-in-opleiding zeventiende-eeuwse Nederlandse Schilderkunst. Inmiddels ben ik zo'n zeven maanden terug in dienst als Junior Conservator binnen dezelfde afdeling, en zie ik het vrouwelijk perspectief binnen de beeldende kunsten als evident en noodzakelijk, en probeer vanuit mijn positie mijn steentje bij te dragen.

Toen ik begon met studeren, kwamen vrouwelijke kunstenaars niet aan bod. Aan de hand van Ernst Gombrichs

The Story of Art (1950) en Anthony Jansons *History of Art* (2006) leerden we vooral kijken naar de (toenmalige) kunsthistorische canon die was gemaakt door mannen. 'Meesterwerk' is dan ook een mannelijke term. Schilders zoals Rembrandt van Rijn (1606-1669), Johannes Vermeer (1632-1675) en Peter Paul Rubens (1577-1640) kwamen voorbij. Namen die het absoluut waard zijn om te bestuderen, niettemin omdat hun schilderijen ons veel kunnen vertellen over de periode waarin ze zijn vervaardigd. Schilders die ik nog steeds zeer interessant vind. Tegelijkertijd ben ik mij nu veel bewuster van het feit dat er veel meer is dan die 'grote' namen, al is dat wel een ontwikkeling van de afgelopen jaren binnen ons veld.

Het belang van vrouwen in de beeldende kunsten heeft mij sindsdien geïnspireerd. Als onderdeel van mijn jaar als conservator-in-opleiding mocht ik een tentoonstelling maken voor het Rijksmuseum op Schiphol Airport. Ik koos ervoor om de collectie zeventiende-eeuwse schilderijen uit het depot te benaderen vanuit het onderwerp van vrouwelijke makers en de verbeelding van vrouwen. Zo ontstond *Female Power*, een tentoonstelling over

vrouwen uit de zestiende, zeventiende, achttiende en negentiende eeuw en daarmee de eerste tentoonstelling over vrouwen in het Rijksmuseum. Persoonlijke favorieten in deze tentoonstelling waren Ruysch' *Stilleven met bloemen op een marmeren tafelblad* uit 1716 en de *Portretten van Anna Maria Gool en Josina Clara van Citters* uit circa 1699-1706 door Godfried Schalcken (1643-1706). Deze twee laatste zijn een voorbeeld van vrouwen uit de Nederlandse geschiedenis die buiten de geijkte paden durfden te lopen. Josina was Anna Maria's gezelschapsdame. Ze waren hartsvriendinnen, mogelijk geliefden, die bijna hun hele leven samen hebben doorgebracht. In 1709 kocht Anna Maria Gool de hofstede Vliënborg in Voorburg, waar zij samenwoonden. Na Anna's overlijden in 1743 erfde Josina de hofstede. Anna en Josina zijn altijd bij elkaar gebleven en nooit getrouwd met een man. Zo deden zij af aan de verwachtingen die hun gender werd opgelegd. Allebei zijn ze in de Oude Kerk in Voorburg begraven.¹

Op dit moment ben ik opnieuw bezig met de aankomende tentoonstelling op Schiphol die vanaf half november te zien is, en dit keer focus ik op de (veranderende) eetcultuur van de zeventiende-eeuw. Eén van de geselecteerde schilderijen is *Vismarkt* (1683) van Cornelis Dusart (1660-1704). Dit werk is niet alleen interessant wegens de representatie van vis en het gebruik daarvan, maar kan ons ook iets vertellen over de werkende vrouw in de zeventiende-eeuw. Vrouwen waren namelijk in de meerderheid in de vishandel en hadden allerlei functies: van verkoopsters en bezorgsters, tot leveranciers van vismanden.² Zo is het mogelijk om de 'vergeten' vrouwen weer onder de aandacht te brengen.

Om dit laatste te bewerkstelligen, zijn verschillende methodes bruikbaar. Zo kun je een schilderij van een vrouwelijke maker selecteren, zoals in de Eregalerij gebeurd is, maar een schilderij waarop

een vrouw is afgebeeld, kan ook veel vertellen. Dat is het geval met het schilderij van Dusart. Ook een schilderij van een mannelijke schilder kan immers bijdragen aan het zichtbaar maken van vrouwen in kunst. Uiteindelijk is het aan mij als conservator om een verhaal, gebaseerd op literatuur en onderzoek, te vertellen. Daarbij vraag ik me af of we in de toekomst niet af willen van de termen mannelijke- of vrouwelijke schilder. Op dit moment zijn er wereldwijd nog te weinig vrouwen zichtbaar in museale collecties. We zijn nog bezig met een inhaalslag, wat hopelijk leidt tot een gelijkwaardige behandeling van vrouwen en mannen in de kunstgeschiedenis. Een voorbeeld hiervan zijn de 'pendanten', twee portretten die bij elkaar horen, waarbij de vrouw meestal wordt aangeduid als 'de vrouw van'. Zij verdient echter veel meer *agency* omdat onderzoek vaak uitwijst dat zij haar eigen leven leidde. We kunnen niet een gelijkwaardig aantal kunstwerken van beide partijen nastreven in collecties, simpelweg omdat er minder is gemaakt door vrouwen. Toch kunnen we op andere manieren die gelijkheid wel bereiken, waardoor we wellicht in de toekomst de verschillen niet meer hoeven te benadrukken.

Op dit moment zijn er 58 schilderijen van vrouwelijke kunstenaars in het Rijksmuseum en enkele duizenden prenten, tekeningen en foto's van onder andere Catharina van Hemessen (1528-1565), Geertruydt Roghman (1625-1657) en Thérèse Schwartze (1851-1918). Hoewel het inderdaad lastiger was voor vrouwen om binnen de kunstwereld actief te zijn, waren zij er dus zeker wel. Daarom vind ik het belangrijk dat er verhalen verteld worden die voorheen onvoldoende zichtbaarheid kregen. Dit gaat overigens verder dan gender alleen. Tegelijkertijd vind ik ook dat de verhalen die wij voorheen vertelden, noem ze maar 'traditioneel', ook kunnen blijven bestaan. Het één hoeft het ander niet uit te sluiten. Want vragen over materiaal, iconografie, het

leven van schilders of de schilderstijl van bijvoorbeeld Frans Hals zijn en blijven eveneens interessant. Noem het maar een *best of both worlds-approach*.

Tamar van Riessen (MA) studeerde Kunstgeschiedenis aan de Vrije Universiteit van Amsterdam en Curating Arts & Cultures aan de Universiteit van Amsterdam en is huidig werkzaam als Junior Conservator zeventiende-eeuwse Nederlandse Schilderkunst bij het Rijksmuseum. Naast haar interesse in het vrouwelijk perspectief binnen de kunstgeschiedenis werkt ze aan de *Frans Hals* tentoonstelling (vanaf februari 2024), een eigen tentoonstelling op Schiphol Airport en doet zij onderzoek naar Adriaen van de Venne's *Allegorieën op het Huwelijk* en de ontwikkeling en theoretisering van vroege genrekunst.

Eindnoten

1 Zie Ruud J. Bosscher en Fabian C. van Boeheimen, "An Intimate Friendship in Voorburg: Anna Maria Gool and Josina Clara van Citters," *Rijksmuseum Bulletin* 70 (2022), pp. 58-65.

2 Zie Danielle van den Heuvel, "The Multiple Identities of Early Modern Dutch Fishwives," *Signs* 37 (2012) 3, pp. 587-594.